

MARJA-LEENA HÄNNINEN

Yhteiseksi tehty menneisyys – kulttikuvat ja historia Ciceron Verres-puheissa

Historialliset esimerkit olivat yleisiä roomalaisessa kirjallisuudessa. Niiden käyttö oli tärkeä osa roomalaisten puhetaitoa, ja myös puhujamestari Cicero oli ahkera historian hyödyntäjä. Marja-Leena Hänninen tarkastelee artikkelissaan, miten Ciceron Verres-puheita voi ymmärtää poliittisina puheenvuoroina ja mitä ne kertovat historian käytöstä ja muistamisen tavoista antiikin Roomassa.

■ Antiikin Roomassa puhetaito oli välttämätön edellytys miehen etenemiselle yhteiskunnassa. Hyvältä puhujalta odotettiin kielellisen lahjakkuuden ohella laajaa yleisivistystä, johon kuului myös historian tuntemus. Merkittävimmät retoriikan oppineet, kuten Marcus Tullius Cicero (106–43 eaa.) ja Marcus Fabius Quintilianus, (35–100) pitivätkin historian opiskelua välttämättömänä osana puhujan koulutusta.¹ Puheessa käytettävänä kertomuksena *historia* oli Cicerolle todellinen menneisyyden tapahtuma tai teko.² Historia oli puhujalle siis jotain hyvin konkreettista: yksittäisiä kertomuksia suurmiesten teoista.³

Historiaan vedottiin ennen kaikkea esimerkkitapausten (*exempla*) kautta. Puhujat vertasivat oman aikansa tapahtumia menneisyyden miesten tekoihin. Esi-isät, *maiores*, olivat teoillaan määrittäneet oikeanlaisen toiminnan rajat. *Exemplum* oli poimittu (*eximo*) ryhmästä palvelemaan mittapuuna, jonka mukaan muita samantyyppisiä asioita arvioitiin. Tapahtumasta tai teosta tuli *exemplum*, kun se sai moraalisen tulkinnan ja alkoi ilmentää jotakin roomalaisille tärkeää arvoa, periaatetta tai sääntöä.⁴ *Exemplumien* avulla konkretisoitiin esi-isien tradi-

tiota (*mos maiorum*), joka teksteissä esiintyy historiallisina kertomuksina, erikoisina sattumuksina ja kuuluisina sanontoina. Ciceron mukaan *mos maiorum* oli kuin laki, paitsi että sitä ei ollut missään kirjoitettuna. *Mos maiorum* oli roomalaisten kollektiivinen muisti.⁵

Cicero ei kirjoittanut ainuttakaan varsinaista historiategoa, mutta hän käytti historiaa ja historiallisia esimerkkejä runsaasti hyväkseen kaikessa tuotannossaan. Historia palvelee hänen teksteissään monia tarkoituksia: se antaa arvovaltaa, tukee argumentteja, antaa väriä, auttaa luomaan kuulijoissa toivottuja tunteita. Historia – tai historian manipulointi – oli Cicerolle olennainen argumentaation apuväline. Tarkastelen artikkelissani historian käyttöä yhdessä Ciceron kuuluisista puheista, jotka liittyvät vuonna 70 eaa. Sisilian entistä kuvernööriä Gaius Verrestä vastaan Roomassa pidettyyn oikeudenkäyntiin, jossa Cicero toimi syyttäjänä. Verres-puheet ovat mielenkiintoisia, koska niissä on poikkeuksellisen paljon viittauksia historiaan.

Toiseen oikeudenistuntoon tarkoitetuista puheista ensimmäisessä Cicero käy kronologisesti läpi Verreksen uran. Toinen puhe keskittyy juridiseen korrupioon ja kolmas viljanjakeluissa tapahtuneisiin väärinkäytöksiin. Neljäs puhe käsittelee taidevarkauksia ja uskonnollisia rikoksia. Puheista viimeinen ruotii Verreksen sotilaallisia epäonnistumisia ja hänen aiheuttamiaan oikeusmurhia. Tässä artikkelissa keskityn toiseen oikeudenistuntoon tarkoitettuun neljanteen puheeseen, jonka polttopisteessä ovat Sisilian taideaarteet. Ciceron mukaan Verres oli suuri taiteenystävä ja halusi kerätä omaan kotiinsa Sisilian kauneimmat taide-esineet. Hän kuitenkin kartutti taidekokoelmaansa kyseenalaisin keinoin, usein painostamalla. Kun Cicero kertoo taideteoksista, hän osoittaa niiden yhteydet Rooman historiaan ja roomalaisiin suurmiehiin. Käsitelen tarkemmin edustavina pitämiäni Segestan, Agrigentumin, Tyndaroksen ja Syracusan kaupunkeihin liittyviä tapauksia.

Verres-puheissa kiinnostavat erityisesti tekstissä esiintyvät viittaukset konkreettisiin esineisiin ja juhliin, jotka muistuttavat his-

toriallisista henkilöistä ja tapahtumista. Näissä tapauksissa ei ole kyse niinkään historiallisista esimerkkitarinoista, vaan esimerkkeinä käytetyistä menneisyyden henkilöistä, kaikille tutuista nimistä, joiden avulla Cicero pyrki herättämään yleisössään tunteita ja mielikuvia. On mielenkiintoista pohtia myös paikallisen ja roomalaisen identiteetin välistä suhdetta Ciceron Verres-puheissa kuvaamissa tapauksissa. Roomalaisella identiteetillä viitataan tässä nimenomaan ajatukseen kaikkia yhdistävästä Rooman valtakunnasta – sellaista Cicero näyttää Verres-puheissaan tavoittelevan. Historia on sidoksissa identiteetin ja muistin käsitteisiin, ja identiteettiä rakennetaan usein juuri historian avulla.

Saksalaisen egyptologin Jan Assmannin määrittelemä kulttuurisen muistin käsite sopii hyvin tähän yhteyteen, koska kulttuurinen muisti saa myös esineellisen kulttuurin merkityksen. Tämä tarkoittaa sitä, että tietyt objektit – vaikkapa julkiset patsaat – ja rakennukset kantavat mukanaan yhteisön historiaa. Kulttuurissa, jossa kirjoitetut dokumentit ja tekstit eivät hallitse kollektiivista muistia – silloinkaan kun kyseessä on hyvin korkealle kehittynyt antiikin ajan sivilisaatio – rakennettu kulttuuri tukee oraalista traditiota. Suurin osa ihmisistä ei osannut lukea, ja papyrusrullat olivat harvinaisia. Traditio oli kuitenkin nähtävissä rakennuksissa, muistomerkeissä ja kaupunginmuureissa. Se oli myös koettavissa juhlien ja kulkueiden muodossa.⁶

Ciceron puheita on tutkittu paljon tiettyjen tapahtumien tai uskomusten lähteinä. Toisaalta niitä on tutkittu retoriikan teorian kautta: miten Cicero rakentaa tehokkaita argumentteja ja soveltaa omaksumiaan retoriikan sääntöjä. Uudemmassa tutkimuksessa Ciceron tekstejä tarkastellaan myös poliittisina puheenvuoroina. Esimerkiksi Thomas Habinek määritteli vuonna 1998 ilmestyneessä teoksessaan *The Politics of Latin Literature. Writing, Identity, and Empire in Ancient Rome* tavoitteekseen politisoida ja historiallistaa tulkintoja latinankielisistä teksteistä, joita edelleen oli tapana tarkastella puhtaasti muodollisin tai esteettisin käsittein. Habinekin linjaa on seuran-

nut muun muassa Catherine Steel, joka on käsitellyt Verres-puheita monografiassaan *Cicero, Rhetoric, and Empire* (2001) keskittyen siihen, miten Ciceron retoriikassa näkyy Rooman asema imperiumina. Roomalaista exemplum-traditiota on käsitelty esimerkiksi modernissa saksalaisessa käsite- ja aatehistoriallisessa tutkimuksessa. Monet saksalaiset antiikintutkijat ovat saaneet vaikutteita Assmannilta ja soveltaneet hänen käsitteistöään antiikin lähteisiin. Artikkelisani olen kiinnostunut siitä, miten Verres-puheita voi tutkia toisaalta poliittisina puheenvuoroina, toisaalta muistamisen tavoitasta ja roomalaisesta historiakuvasta kertovina teksteinä.

Oikeudenkäynti Verrestä vastaan

Gaius Verres onnistui toimiessaan Sisilian kuvernöörinä 73–70 synnyttämään provinsin asukkaissa niin voimakasta tyytymättömyyttä, että he nostivat Verrestä vastaan oikeusjutun *Quaestio de repetundis* -oikeusistuimeen. Tähän tuomioistuimeen provins-

1. Karl-Joachim Hölkeskamp (1996) 'Exempla und mos maiorum. Überlegungen zum kollektiven Gedächtnis der Nobilität', teoksessa H.-J. Gehrke & A. Möller (toim.) *Vergangenheit und Lebenswelt. Soziale Kommunikation, Traditionsbildung und historisches Bewusstsein, ScriptOralia* 90, Tübingen: Gunter Narr Verlag, 308–309.

2. Cicero, De inventione, 1,27.

3. Hölkeskamp (1996) 309–311.

4. Hölkeskamp (1996) 312, 316–317; Thomas Habinek (1998) *The Politics of Latin Literature. Writing, Identity, and Empire in Ancient Rome*, Princeton: Princeton University Press, 46. Ks. myös J.-M. David (1980) 'Maiorum exempla sequi: l'exemplum historique dans les discours judiciaires de Cicéron', *Mélanges de l'école française Rome* 92, 67–86.

5. Maurizio Bettini (2000) 'Mos, mores und mos maiorum: Die Erfindung der 'Sittlichkeit' in der römischen Kultur' teoksessa Maximilian Braun, Andreas Haltenhoff & Fritz-Heiner Mutschler (toim.) *Moribus antiquis res stat romana. Römische Werte und römische Literatur im 3. und 2. Jb. v. Chr., Beiträge zur Altertumskunde* 134; München/ Leipzig: K. G. Saur, 333–335, 338; Wolfgang Blösel (2000) 'Die Geschichte des Begriffes mos maiorum von den Anfängen bis zu Cicero', teoksessa Bernhardt Linke & Michael Stemmler (toim.) *Mos maiorum. Untersuchungen zu den Formen der Identitätsstiftung und Stabilisierung in der römischen Republik, Historia Einzelschriften* 141, Stuttgart: 25, 38–40.

6. Jan Assmann (2000) *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, München: Verlag C. H. Beck, 56–59, 139–140; Hölkeskamp (1996) 302.

sien asukkaat saattoivat valittaa roomalaisten virkamiesten väärinkäytöksistä ja vaatia takaisin näiden laittomasti ottamaa omaisuutta ja varoja. Alun perin provinssit tarvitsivat Rooman kansalaisen edustajakseen ajaakseen asiaansa tuomioistuimessa. Sisilialaiset käyttivät asianajajanaan Ciceroa, joka oli toimiessaan Sisiliassa kvestorina vuonna 75 eaa. saavuttanut niin hyvin sisilialaisten luottamuksen, että he pyysivät häntä patronukseksi, suojelijakseen. Arvovaltaisen Rooman kansalaisen apu helpotti syytteen läpimienomahdollisuuksia.⁷

Oikeudenkäynti oli Cicerolle riski, sillä hän oli vielä nuori mies, eikä syyttäjänä toimimista pidetty nuorelle miehelle sopivana.⁸ Riski kuitenkin kannatti: Cicero oli vasta ehtinyt pitää vakuuttavan johdantopuheensa oikeudenkäynnin ensimmäisessä istunnossa, kun Verres katsoi jo parhaaksi lähteä vapaaehtoiseen maanpakoon. Ciceron Verrestä vastaan laatimia puheita on vuosisatojen ajan luettu puhetaidon mestarinäytteinä, mutta ilmeisesti oikeudenkäynnin yllättävän keskeytymisen kannalta ratkaisevinta oli Ciceron keräämän raskauttavan todistusaineiston vakuuttavuus.⁹ Cicero laati Verrestä vastaan kaiken kaikkiaan kuusi syytöspuhetta, joista ainoastaan ensimmäisen hän tosiasiallisesti esitti julkisesti. Puheista viisi oli tarkoitettu oikeudenkäynnin toiseen istuntoon. Ne koostuvat pitkälti kertovista osioista, joita todistajalausunnat tukevat ja jotka päättyvät emotionaalisiin nousuihin.¹⁰

On muistettava, että puheissa esitetyt kuvaukset ja esimerkit historiasta palvelevat nimenomaan retorisia tavoitteita, eivät historiankirjoitusta. Puheet eivät ole suorita ja yksinkertaisia esityksiä ympäröivästä maailmasta. Tosiasioiden alistaminen puhujan ajamalle argumentille oli keskeistä. Oikeudenkäynnin toiseen osaan tarkoitettujen puheiden merkitys on osin siinä, että oikeudenkäynti ei ollut vielä ohi Verreksen lähdettyä Roomasta. Oikeuden piti kuitenkin julistaa tuomio ja arvioida toisen osapuolen kärsimät vahingot. Suuri osa toisen oikeudenkäynti-istunnon puheissa esitetyistä yksityiskohdista on sellaista aineistoa, jota olisi tutkinnassa hyvinkin voitu käsitellä.¹¹

Segestan Diana, Scipio ja Verres

Cicero käsittelee erityisen yksityiskohtaisesti Dianan pronssipatsasta, jonka Verres oli anastanut Segestan kaupungista. Cicero pyrkii tekemään Segestan Dianan avulla sisilialaisten asiaa merkitykselliseksi roomalaiselle yleisölleen. Patsas liittyi ajanjaksoon, jossa Segestan ja Rooman menneisyys kohetasivat. Ciceron mukaan Segesta oli aikanaan joutunut karthagolaisten joukkojen tuhoamaksi ja ryöstämäksi, ja nämä olivat vieneet pois kaupungin ylpeyden, äärettömän arvokkaan ja pyhän Diana-jumalattaren patsaan. Kolmannen puunilaissodan (149–146 eaa.) jälkeen Karthagon valloittaja Scipio Africanus nuorempi oli suurieleisesti palauttanut patsaan segestalaisille, ja patsas oli pystytetty uudelle jalustalle, johon oli kaiverrettu Scipion nimi.¹² Se kantoi nyt roomalaisen suurmiehen tekojen ja Rooman voiton muistoa. Sisiliasta oli tullut Rooman provinssi jo Ensimmäisen puunilaissodan (264–241 eaa.) jälkeen, ja seuraavat sodat sinetöivät Rooman vallan Sisiliassa. Patsas ja sen uusi jalusta symboloivat myös tätä historiallista käännettä. Kulttikuva ja sen historia olivat osa segestalaisten kulttuurista perintöä, jonka Cicero roomalaisten sankari Scipio Africanus nuoremman avulla yhdisti roomalaiseen traditioon. Verreksen toiminnan vääryys vertautuu näin räikeästi menneiden aikojen sotapäälliköihin, jotka olivat tehneet Roomasta suurvallan. Lisäksi Cicero kertoo, että roomalaisten kantaisä Aeneas oli perustanut myös Segestan. Näin ensi sijassa jo verisukulaisuus yhdisti Segestan Roomaan. Cicero siis operoi nimillä, jotka kuuluivat roomalaisten kulttuurisen muistiin ja merkitsivät jotakin hänen kuulijolleen.

Cicero arvioi, että puhuja onnistuu herättämään sääliä kuulijoissa, jos hän saa kuulijan samaistamaan omat vaiheensa puolustettavan onnettomaan kohtaloon ja vastoinkäymisiin.¹³ Kuvatessaan Dianan patsaan siirtämistä kaupungin rajalle Cicero tekee sen niin tunteisiin ja aisteihin vetoavasti, että tapahtumat tulevat samaan tilaan kuulijoiden kanssa. Segestan kyynelehtivät naiset saattoivat patsasta suitsukkeita polttaen voideltuaan sen ensin hajusteilla ja peitet-

tyään sen sepeleillä ja kukilla. Cicero rinnastaa tämän murheellisen kulkueen toiseen kulkueeseen, jota Segestan asukkaat olivat todistaneet tuskin sukupolvi aiemmin, kun Scipio oli palauttanut kaupungin asukkaille Dianan patsaan. Scipio, *vir clarissimus*, erinomainen mies oli palauttanut patsaan, kun taas paha kuvernööri Verres, *praetor turpissimus*, vei sen jälleen pois.¹⁴ Scipion rinnalla Verres näyttää entistäkin mitättömämmältä mieheltä – vertailu suurmieheen on armoton.

Cicero korostaa suuttumusta, jota segestalaiset kokivat nähdessään tyhjän jalustan ja Africanuksen nimen siinä sen jälkeen, kun Verres oli anastanut patsaan. Patsaan siirtäminen loukkasi ”urhean Scipion tekojen kunniaa, hänen hyveensä muistoa, hänen voittonsa muistomerkkiä”.¹⁵ Kaiken lisäksi Verres vei neitsytjumalattaren kotiinsa, jossa hän seurusteli huorien ja parittajien kanssa. Jopa karthagolaiset olivat kohdelleet patsasta kunnioittavasti pyhänä esineenä.¹⁶ Verres oli siis Rooman vaarallisinta vihollista pahempi. Ciceron mukaan menneiden aikojen sotapäälliköt eivät vieneet sotasaalista omaan kotiinsa, vaan käyttivät sitä Rooman kansan hyväksi.

Identiteetin näkyvät symbolit

Apollon patsas Agrigentumin kaupungissa on yksi monista muista Ciceron mainitsemista taideteoksista, jotka Scipio Africanus oli aikanaan lahjoittanut jollekin Sisilian kaupungille ja jotka Verres oli myöhemmin anastanut. Tapaus on valaiseva, koska tässä yhteydessä Cicero määrittelee täsmällisesti, mitä hän arvelee kaupungin menettäneen patsaan mukana. Ensinnäkin Agrigentum oli menettänyt Scipion suosionosoituksen ja toiseksi paikallisen kulttiesineen. Kolmanneksi patsas oli ollut kaupungin ylpeys. Lisäksi patsas oli todiste Rooman voitosta sekä Agrigentumin ja Rooman välisestä liitosta.¹⁷ Kulttikuva ei siis ollut vain taidearre, vaan siihen sisältyi koko yhteisön muisti. Muistomerkit eivät ole neutraaleja, vaan niihin sisältyy aina konfliktien mahdollisuus. Muistomerkin tuhoaminen merkitsee sen edustaman ryhmän tai yhteisön edustaman ideologian symbolista tuhoamista.

Kulttikuvien siirtäminen oli arkaluontoinen toimenpide. Cicero pyrki osoittamaan, että menneisyyden roomalaiset sotapäälliköt toimivat aivan eri tavalla kuin Verres, ymmärtäen pyhien esineiden merkityksen valloitetun kaupungin asukkaille.¹⁸

Hieman toisenlaisen näkökulman Verresen Sisiliassa aiheuttamiin patsaskiistoihin tarjoaa Tyndaroksen tapaus, jossa vääryyden kohteena on taide-esineen ohella kunnioitettu paikallinen asukas. Kun Tyndaroksen neuvosto oli kieltäytynyt luovuttamasta Verreselle tämän himoitsemaa Mercuriuksen patsasta, Verres antoi riisua neuvoston iäkkään puheenjohtajan alasti ruoskittavaksi kaupungin keskusaukiolla ja sitoa kiinni yhteen aukiota reunustaneista roomalaisen sotapäällikön Marcelluksen ratsastajapatsaista. Tämä painostuskeino tehoi.¹⁹ Julkinen ruumiillinen rangaistus oli vapaasyntyiselle miehelle hirvittävä häpeä. Ciceron mielestä oli julkeaa käyttää Marcelluksen, Tyndaroksen patronuksen, patsasta rikoksen välineenä.²⁰ Kun Marcelluksen muistoa loukattiin, loukattiin samalla kaikkien roomalaisten kunniaa, sillä Marcellus oli yksi

7. Andrew Lintott (2008) *Cicero as Evidence. A Historian's Companion*, New York: Oxford University Press, 81, 83; Claude Eilers (2002) *Roman Patrons of Greek Cities*, New York: Oxford University Press, 151; Andrew M. Riggsby (1999) *Crime and Community in Ciceronian Rome*, Austin: University of Texas Press, 129.

8. Catherine Steel (2001) *Cicero, Rhetoric, and Empire*, Oxford: Oxford University Press, 22–23.

9. Shane Butler (2002) *The Hand of Cicero*, London: Routledge, 28–30.

10. Lintott (2008) 16.

11. Steel (2001) 12; Lintott (2008) 3, 16.

12. Cicero, In Verrem II 4,33,72–73.

13. Cicero, De oratore 2,211.

14. Cicero, In Verrem II,4,35,77.

15. Cicero, In Verrem II,4,35,78.

16. Cicero, In Verrem II,4,38,83; 4,33,72.

17. Cicero, In Verrem II,4,49,93.

18. Tonio Hölscher (2001) 'Die Alten vor Augen. Politische Denkmäler und öffentliches Gedächtnis im republikanischer Rom', teoksessa G. Melville (toim.) *Institutionalität und Symbolisierung. Verstetigung kultureller Ordnungsmuster in Vergangenheit und Gegenwart*, Köln: 207; Catharine Edwards (2003) 'Incorporating the Aliens: the Art of Conquest', teoksessa Catharine Edwards & Greg Woolf (toim.) *Rome the Cosmopolis*, Cambridge: Cambridge University Press, 44–70.

19. Cicero, In Verrem II,4,40,86–87.

20. Cicero, In Verrem II,4,41,89.

niistä kaikkien tuntemista suurmiehistä, joiden esikuvalliseen toimintaan vedottiin.²¹

Cicero esittää Sisilian kaupunkien kulttipatsaat paikallisidentiteetin korvaamattomina symboleina. Yhteisöä määrittävät arvot ja historia menetettiin patsaan mukana. Ciceron mukaan oli kuvaavaa, että Segestassa miehet, jotka kuljettivat Verreksen himoitseman kulttikuvan kaupungista pois, olivat muukalaisia. Vain ulkopuoliset pystyivät siirtämään patsaan, koska se ei ollut heille pyhä esine. Cicero tähtää siihen, että roomalaiset eivät olleet ulkopuolisia, vaan kansa, jolla oli segestalaisten kanssa yhteinen traditio. Niinpä roomalaisten olisi tullut kunnioittaa Sisilian kaupungeissa ilmaistuja uskonnollisia tunteita.

Ciceron kuvauksen mukaan Verres yritti muokata Sisilian kulttuuria paitsi riistämällä Sisilian kaupungeilta näiden kulttikuvia myös muuttamalla niiden uskonnollisten juhlien kalenteria. Näin oli käynyt esimerkiksi Syracusan kaupungissa. Ciceron aikoihin kaupunki yhdistettiin sotapäällikkö Marcus Claudius Marcellukseen, joka oli vallannut Syracusan Toisen puunilaissodan aikana vuonna 212 eaa. Vaikka kaupunki oli pettänyt Rooman liittoutumalla Karthagon kanssa, Cicero väittää, että Marcellus kohteli sitä hyvin kohtuullisesti ja oli kaupunkia kohtaan peräti niin hyväntahtoinen, että syracusalaiset perustivat hänen ja Rooman valloituksen kunniaksi erityisen juhlan. Verres puolestaan korvasi tämän *Marcellia* kutsutun juhlan omaa nimeään kantavalla juhlalla *Verria*.²² Tapaus on hyvä esimerkki siitä, kuinka historialliset tapahtumat ja henkilöt saattoivat kietoutua yhteen uskonnollisen tradition kanssa. Verres yritti muuttaa vakiintunutta traditiota, ja samalla hän loukkasi paikallisia tapoja ja roomalaisen sankarin muistoa. Marcellia-juhla oli symboloinut uudelleen rakennettua ystävyyttä Syracusan ja Rooman välillä.

Cicero käyttää yleisönsä voimakkaimmin vetoavia nimiä: hän vetoaa aikakauteen, jolloin Rooman suurvalta-asema luotiin. Oli tehokasta verrata Verrestä Rooman mahtavimpaan viholliseen Hannibaliin, ja Verreksen puutteet kristallisoituivat, kun Cicero vertasi häntä menneiden vuosisato-

jen voitokkaihin sotapäälliköihin.²³ Tavoitteena oli pikemminkin tietynlaisen vaikutuksen luominen kuin perusteluiden etsiminen menneisyydestä. Näin Cicero käytti puheissaan historiallisia esimerkkejä retorisisina aseina toivotun poliittisen päämäärän saavuttamiseksi.²⁴

Ciceron esittelemät Sisilian patsaat ovat luonteeltaan nimenomaan *monumenta*. Sana *monumentum* on johdettu verbistä *moneo*, joka tarkoittaa muistuttamista ja kehottamista. Monumentti on siis esine, joka muistuttaa jostakin henkilöstä, teosta tai tapahtumasta. Se kantaa yhteisön muistia ja muistuttaa yhteisön jäseniä näiden yhteisestä menneisyydestä. Roomalaisessa kontekstissa ryöstetyt veistokset saivat merkityksensä Rooman ja Sisilian historian kohtaamisista. Juuri tämän vuoksi puunilaissotien ajan henkilöhahmot ovat niin näkyviä Ciceron argumentaatioissa. Puunilaissotien jälkeen Sisilian historiasta tuli Rooman historiaa. Kun Scipio Africanus palautti Sisilian kaupungeille karthagolaisten niiltä ryöstämät patsaat, patsaista tuli myös roomalaisia voitonpatsaita. Monumentteihin kaiverretut Africanuksen ja Marcelluksen nimet ja jopa uskonnolliset juhlat liittivät Sisilian historian Rooman historiaan.

Tavoitteena yhteinen menneisyys

Oikeudenkäynnin roomalaista yleisöä ajatellen Cicero ilmeisesti erittäin tietoisesti korosti Rooman ja Sisilian läheistä yhteyttä. Hän toi esille Sisilian ensiarvoisen merkityksen Rooman Karthagoa vastaan käymisessä sodissa: ilman Sisilian apua Rooma ei olisi kyennyt lyömään Karthagoa.²⁵ Osa Sisilian kaupungeista oli siirtynyt Karthagon puolelle, mutta osa oli pysynyt sotien aikana lojaaleina Roomalle. Palkkioksi lojaaliudesta Scipio Africanus nuorempi ja Marcus Marcellus koristelivat anteliaasti Sisiliää uusilla monumenteilla, joita Cicero nimittääkin ”Rooman triumfin muistomerkeiksi.”²⁶

Cicero ei kutsu sisilialaisia Rooman almaisiksi, vaan ikiaikaisiksi liittolaisiksi ja ystäviksi. Hän vakuuttaa, että sisilialaiset olivat samaan tapaan uskonnollista kansaa kuin roomalaiset: ”Hyvät herrat, antakaa liittolaisillemme takaisin heidän mielenrau-

hansa – ja niin säilytätte omanne; tässä ei todellakaan ole kyse sellaisesta uskonnosta, joka olisi teille vierasta ja outoa.”²⁷ Kun Cicero väittää Verreksen suorastaan tuhonneen Sisilian, hän ylistää Scipiota saaren suurena hyväntekijänä. Cicero ei lakkaa ihmettelemästä, kuinka Verres oli kohdellut Sisiliää kuin vihollista, kun taas menneisyyden suurmiehet olivat kohdelleet sitä liittolaisena ja ystävänä.²⁸ On hyvä muistaa, että Rooman asema Sisiliassa ei ollut itsestään selvä. Provinssihallinnon ollessa vasta vaikiintumassa ja roomalaisen ylimystön käydessä omaa valtataisteluaan oli aina olemassa mahdollisuus, että provinssin asukkaat ryhtyivät kapinaan tai liittoutuivat jonkun toisen valtion kanssa Roomaa vastaan. Näin oli käynyt juuri Toisen puunilaissodan aikana (218–201 eaa.), johon Cicero toistuvasti viittaa, vaikka pyrkiikin toisaalta häivyttämään välirikon. Entisaikojen roomalaispäälliköt olivat voittaneet sisilialaiset puolelleen oikeamielisellä toiminnallaan. Verres saattoi kaiken tämän aiempien sukupolvien tekemän työn vaakalaudalle.

Cicero esitti puhuvansa Sisilian kansan puolesta ja puolustavansa sen asiaa. Hän perustaa argumenttinsa kuitenkin tukevasti Rooman historiaan ja roomalaisiin hyveisiin. Cicerolle oli luonnollisesti tärkeää saada yleisönsä, roomalainen ylimystö, vakuuttumaan asiastaan. Monet niistä tuomareista, joilla oli yhteyksiä Sisiliaan, tukivat Verrestä, joten oikeudenkäynnin lopputulos ei suinkaan ollut ennakoita selvä. Cicero oli pikemminkin altavastajaan asemassa sisilialaisia puolustaessaan. *Repetundae*-tuomioistuimien koostui pelkästään senaattorisäädyn jäsenistä.²⁹ Ciceron oli eläydyttävä näiden arvomaailmaan, ja hän selvästi ennakoiki, mihin Verreksen pääpuolustaja Hortensius tulisi vetoamaan. Hyvän puhujan tuli olla perillä kuulijoidensa ennako-oletuksista ja ennakkoluuloista. Ciceron retorinen taitavuus näkyikin siinä, miten hän pystyi hyödyntämään yleisiä ennakkoluuloja, kuten roomalaisten stereotyyppioita vihollisistaan.³⁰

Ciceron ydinsanoma on, että Verreksen toimet saattoivat Rooman kunnian häpeään liittolaisten ja alistettujen kansojen silmissä.³¹ Myöhäistasavallan ajan Rooma oli aris-

tokraattinen yhteiskunta, jossa ylimystö legitimoiki asemaansa raa’an voiman ohella myös menneisyyden hallinnalla. Se saattoi historiallisten esimerkkien avulla pönkittää omaa asemaansa toisaalta poliittisesti oikeudettomiin kansalaisiin, toisaalta muihin ylimystön jäseniin nähden.³² On syytä muistaa, että Cicero ei varsinaisesti kuulunut tähän ylimystöön, vaan oli pikkukaupungista tullut nousukas. Hän kannatti senaatin vahvaa asemaa ja korosti aina henkistä sukulaisuuttaan aristokratian kanssa mutta saattoi Verres-oikeudenkäynnissä esiintyä myös kansan puolustajana, joka taisteli turmeltunutta ylimystöä vastaan.³³ Oikeudenkäynnin ensimmäisessä istunnossa pitämässään puheessa Cicero huomauttaakin, että jättämällä Verreksen tuomitsematta senaattorisäätö vahingoittaisi omaa arvovaltaansa.³⁴

Ciceron luettelemat Sisilian taidearteet saavat merkityksensä Scipio Africanuksen ja Marcelluksen nimien kautta. Sisilialaisten asiaa ajava Cicero korostaa arvovaltaiselle yleisölleen puolustavansa Africanuksen ja Marcelluksen muistoa ja näin tehdessään puolustavansa kaikkien roomalaisten kunniaa. Cicero vetoaa puheessaan suoraan Hortensiuksen avustajana oikeudenkäynnissä toimineeseen Scipio Nasicaan, että tämän pitäisi huolehtia velvollisuuksistaan nimeään ja sukuaan kohtaan.³⁵ Miksi Cicero esiintyi oikeudenkäynnissä Scipion muiston puolustajana ja suoelijana, kun läsnä oli elävä

21. Martin Spannagel (2000) 'Zur Vergegenwärtigung abstrakter Wertbegriffe in Kult und Kunst der römischen Republik', teoksessa Maximilian Braun, Andreas Haltenhoff & Fritz-Heiner Mutschler (toim.) 246.

22. Cicero, In Verrem II,4,52,115; 67,151.

23. Steel (2001) 31–32.

24. Matthew Fox (2007) *Cicero's Philosophy of History*, New York: Oxford University Press, 152–153.

25. Cicero, In Verrem II,2,2,1.

26. Cicero, In Verrem II,2,2,2.

27. Cicero, In Verrem II,4,51,114–115.

28. Cicero, In Verrem II,4,55,122.

29. Lintott (2008) 87; Eilers (2002) 151.

30. Riggsby (1999) 3.

31. Cicero, In Verrem II,4,30,67–68.

32. Habinek (1998) 35; Blösel (2000) 47; Fox (2007) 157.

33. Blösel (2000) 82; Lintott (2008) 83.

34. Cicero, In Verrem I,1,1–2; 13,40.

35. Cicero, In Verrem II 4,36,79–80.

Scipioiden jälkeläinen? Cicero vastaa kysymykseensä toteamalla, että Scipion palvelukset Roomalle olivat olleet niin suuria, ettei ollut pelkästään hänen oman sukunsa, vaan koko Rooman kansan tehtävä puolustaa hänen kunniaansa.³⁶ Tasavallan ajan lopulla historiallisten esimerkkien aristokraattisia sankareita saattoi pitää jo koko kansan esi-isinä. Yksittäisten aatelissukujen perhetraditio muuntui näin kansalliseksi historiaksi.³⁷

Liittämällä Africanuksen ja Marcelluksen nimet Sisilian muistomerkkeihin Cicero esittää, että ne eivät olleet pelkästään paikallisesti merkittäviä, vaan kiistattomasti roomalaisia monumentteja. Hän ei suinkaan kiellä niiden merkitystä sisilialaisille kaupungeille, niiden itseymmärrykselle, arvokkuudelle ja sosiaaliselle koheesiolle. Päänsäntö hän kuvaa hyvin myötätuntoisesti tunteita, jotka paikallisen kulttiesineen menetys herätti. Cicero antoi historiallisten esimerkkien avulla Verresen Sisiliassa tekemille rikoksille laajemman merkityksen. Tuhoamalla Rooman historian muistomerkkejä Sisiliassa Verres loukkasi Rooman kunniaa ja arvovaltaa.³⁸

Viittauksilla menneisyyteen Cicero pyrkii myös osoittamaan, että Verres oli epäonnistunut esi-isien tradition noudattamisessa. Tapojen rappio oli myöhäistasavallan aikana suosittu teema puhujilla – oman ajan poliitikot eivät yltäneet menneiden aikojen suurmiesten tasolle. Yleisen moraalien rappeutuessa vaarassa ei ollut pelkästään Rooman valtio, vaan koko imperiumi. Historiallisista tosiasioista välittämättä puhuja asetti oman aikansa esi-isien maailmaa vastaan. Verres-puheissaan Cicero hyödynsi monia näistä rappiomotiiveista.³⁹ Oli roomalaisen aristokratian etujen mukaista väittää, että erityisesti sen jäsenet toimivat mos maioru-

min mukaisesti. Ajan moralisoivassa kirjallisuudessa olikin tavoitteena auttaa säätytovereita elämään ja toimimaan esi-isien arvoisella tavalla. Mos maiorum oli sekä jotakin, joka tunnettiin, että jotakin, jota muokattiin koko ajan.⁴⁰ Myös Cicero osallistui tähän muokkaustyöhön.

Cicero puolusti sisilialaisia pyrkimällä osoittamaan, että nämä olivat samanlaisia kuin roomalaiset. Hän halusi yleisönsä tunnustavan sisilialaisten surun ja suuttumuksen oikeutetuiksi reaktioiksi. Historian käyttö oli normaalia roomalaisessa retoriikassa, mutta Cicerolla uutta oli roomalaista identiteettiä rakentavien esimerkkien yhdistäminen paikallista identiteettiä edustavien taideteosten kohtaloihin. Historia ei ollut vain muistettavissa ja luettavissa, se oli ennen kaikkea kuultavissa ja nähtävissä kaupunkiympäristössä. Cicero rakensi Verres-puheissaan yhteyttä imperiumin eri osien välille. Rooma ei ollut enää Keski-Italian pieni kaupunkivaltio vaan suurvalta. Vaikka Verrestä vastaan nostetun oikeusjutun ensisijainen syy oli raha, Cicero rakensi argumenttinsa pitkälti muille kuin taloudellisille näkökohdille. Hän puhui roomalaisten moraalista, kunniaista ja arvovallasta. Nämä abstraktit arvot hän liitti historiaan, sen näkyviin muistomerkkeihin sekä menneisyyden miesten muistoon. ■

36. Cicero, In Verrem II,4,37,80–81.

37. Blösel (2000) 66–72. Ks. myös F. Pina Polo (2004) 'Die nützliche Erinnerung: Geschichtsschreibung, Mos maiorum und die römische Identität', *Historia* 53, 147–72.

38. Cicero, In Verrem II, 4,10,25; 30,68.

39. Steel (2001) 35; Gabriele Thome (2000) 'O tempora, o mores! Wertvorstellungen bei den Rednern der republikanischen Zeit', teoksessa Maximilian Braun, Andreas Haltenhoff & Fritz-Heiner Mutschler (toim.) 125–139.

40. Habinek (1998) 53–54.